

Таран О. С.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРІЗВИЩА ПРЕЗИДЕНТІВ В АСПЕКТІ МОВНОЇ ГРИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКО- Й АНГЛОМОВНОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ)

Анотація. Статтю присвячено зіставному аналізу лінгвокреативного потенціалу словотвірних похідних від прізвищ президентів України й США у період 1993–2018 років правління. У ній наведено кількісні характеристики відоміх дериватів, описано словотвірні засоби творення та визначено емоційно-оцінний потенціал. Феномен мовної гри пов'язаний із лінгвокреативністю носіїв мови, яка сьогодні найширше себе виявляє саме в інтернет-дискурсі, який послуговував джерелом дослідження.

Ключові слова: мовна гра, відоміх дериват, інтернет-дискурс, прізвища президентів, лінгвокреативний потенціал.

Постановка проблеми. Розуміння мови як гри започатковано в працях Л. Вітгенштейна, який увесь процес уживання слів у мові уявляв як одну з тих ігор, за допомогою яких людина опановує рідну мову [1, с. 227]. На їх позначення філософ запровадив термін «мовна гра». На зв'язок гри й мови указували О. Гумбольдт, Ф. де Соссюр, Р. Якобсон.

У лінгвістиці мовну гру розглядають як: 1) свідоме чи несвідоме порушення норми мови і різновид комічного (Т. Грідіна, К. Детерінг, Т. Космеда, В. Лопатін, В. Санніков), 2) універсальне явище мови (В. Гак, М. Маковський), 3) синергетичне явище (О. Кубрякова, О. Журавльова).

Феномен мовної гри пов'язаний із лінгвокреативністю носіїв мови, яка сьогодні найширше себе виявляє саме в інтернет-дискурсі в усьому різноматті його жанрів. Отож, за **джерельну базу** обрано по 25 українськомовних й англійськомовних сайтів (електронні ЗМІ та коментарі до них, чати), що загальною кількістю становило 92 334 статті, опрацьованих за допомогою комп'ютерної програми, створеної в середовищі Python С. Митко.

Основними функціями мовної гри є мовотворча (мовна гра як один зі шляхів збагачення мови), розважальна, знижувальна [2, с. 26–27]. Припускаємо лінгвокреативний потенціал онімів, серед яких для людини особливу значущість мають саме прізвища. Деривати, утворені від прізвищ перших осіб держави, не тільки засвідчують свій лінгвокреативний потенціал, але і є своєрідними маркерами соціополітичної ситуації в лінгвокультурній проєкції. Найбільш показовим вважаємо зіставне дослідження, для якого обрали прізвища президентів України й США у період 1993–2018 років правління. Наша вибірка нараховує 220 відоміх дериватів, вибраних із текстів українсько- й англомовного інтернет-дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найчастіше лінгвісти фіксують прізвища державних діячів загалом і президентів зокрема та наводять семантико-дериваційні класифікації відоміх новотворів. Проаналізуємо деякі з праць.

М. Навальна серед відоміх експресивів української періодики 2005–2012 рр. наводить приклади відпрізвищевих прикметників (*кучмівський, ющенківський, порошенківський*) й іменників (*януковець, янучкіст, януковщина, януковичофобія*), мотивованих прізвищами президентів. Ці новотвори через частотність уживання набувають експресивності, становлять специфічну категорію лексико-дериваційних одиниць, а оказіональний словотвір є феноменом мовної гри [3, с. 113]. О. Стишов поділяє ці відоміх утворення на два словотвірні типи зі значеннями «послідовник кого-небудь, прибічник кого або чогось» та «належність особи до певного ідеологічного, суспільного-політичного, релігійного напрямку, вчення, організації, партії, угруповання, телеканалу, банку, фабрики, спецпідрозділу та ін.» [4, с. 53].

Серед номінацій, утворених від прізвищ відомих політиків, Н. Кондратенко виокремлює такі: 1) на позначення прихильників, однодумців, однопартійців; 2) послідовників політичного діяча; 3) контаміновані оніми лексеми для іронічного найменування політика; 4) приклади деонімізації прізвища. Дослідниця доходить такого висновку, що «від прізвищ політиків та історичних осіб утворюється більшість відоміх номінацій (57%), що формують нову політичну міфологію» [5, с. 124].

Серед лексичних інновацій рунета 2013–2014 рр. у контексті «Майдан – Антимайдан» С. Жаботинська наводить прізвища президентів України: Л. Кравчука: *Хитрий Лис, Межжачельный*; Л. Кучми: *Рудий Панько*; В. Ющенка: *Агрольф, Божолар, Бухгалтер, Рукиякинчогонекрала, Мессийка*; В. Януковича: *Янукриминалович, Янукодлович, Януковець, Янушеску, Януко-ВИЧ, Яйцевич, Бандюкович, Ялькович, Чивокуня*; П. Порошенка: *Рошенко, Петя Шоколадный, Шоколадный Король, Шоколадный Заяц, Петя Кровавый, Полуфабрикант, Кумикадзе*, похідне: *петюшки*. Та найбільшою мірою представлено прізвища й відоміх деривати від прізвища президента РФ Путіна: *Великий Пу, Хапутин, Фюрер, Недофюрер, Капутин, Пукун, Пуця, Ути-Пути, Нерукопожатый, путинизм, запутиться, путиноиды, путиниват, запутинцы, путлеровцы, путинг, путинлэнд, рашапутиния, путиномика, путинпамази* [6].

Дослідженню відоміх дериватів у сучасній англійській мові присвячено розвідку О. Клименко. У статті наведено приклади відоміх дериватів, утворених від прізвищ президентів: *Bushite, bushie, bushocrat, bushevik, bushisms, Reaganism, Obamism, Putinism, Clintonian, Bush-friendly, Obama-friendly* та ін. [7]. Англійські неофіційні антропоніми досліджували з погляду фонетичної структури (V. De Klerk & B. Bosch), гендерних особливостей (Liebersson & Mikelson; B. Phillips), походження й соціальної функції (J. Morgan, C. O'Neill, R. Harre).

Однак зіставного комплексного дослідження дериватів, утворених від прізвищ президентів України і США та зафіксованих на українсько- й англійських інтернет-сторінках, ще не було здійснено. Отже, **мета статті** – зіставно дослідити лінгвокреативний потенціал прізвищ президентів України й США. Поставлена мета зумовлює розв'язання таких завдань: вивчити кількісні характеристики відоміх дериватів, описати словотвірні засоби творення та визначити емоційно-оцінний потенціал.

Вклад основного матеріалу. Вибірку відоміх дериватів склали 135 лексем, утворених від прізвищ президентів України (2 605 слововживань), та 85 лексем, утворених від прізвищ президентів США (3 125 слововживань). Як бачимо, кількісно англійських відоміх дериватів у 1,5 рази менше, ніж в українському сегменті вибірки.

I. Кількісні характеристики відоміх дериватів, утворених від прізвищ президентів України й США. В українському інтернет-дискурсі виявлено 8 (6%) дериватів від прізвища *Кравчук* (169 слововживань), 60 (44%) – від прізвища *Кучма* (1135 слововживань), 20 (15%) – від прізвища *Ющенко* (586 слововживань), 30 (22%) – від *Янукович* (547 слововживань) та 17 (13%) дериватів від прізвища *Порошенко* (168 слововживань).

Найчастіше відоміх деривати трапляються у статтях та блогах (70%), рідше – у коментарях та на форумах (30%), однак деривати від прізвища *Янукович* виявляють зворотню тенденцію: частіше – в коментарях (55%).

В англійському інтернет-дискурсі знайдено 38 (45%) дериватів від прізвища *Clinton* (1428 слововживань), 20 (24%) – від прізвища *Bush* (879 слововживань), 13 (15%) – від прізвища *Obama* (361 слововживання) та 15 (16%) – від *Trump* (457 слововживань).

Найчастіше відоміх деривати трапляються в статтях і блогах (79%), рідше – у коментарях та на форумах (21%). Як бачимо, тенденція така ж, як і в українському сегменті інтернет-дискурсу.

II. Словотвірні моделі відоміх дериватів, утворених від прізвищ президентів України. Найменшу словотвірну активність і розмаїтість у способах творення дериватів (суфіксальний і префіксально-суфіксальний) виявило прізвище *Кравчук*: більшість похідних слів утворено за допомогою суфіксів *-іст*, *-івець*, *-івськ*, *-івств*, *-ізм*, *-учк*: *кравчукіст*, *кравчуківець*, *кравчукізм*, *кравчукка*, *кравчуківство*, *кравчуківський*, *Кравчуківськ*.

Деривати від прізвища *Кучма* найчастіше також утворено суфіксальним способом: *кучміст*, *кучманіст*, *кучманізм*, *кучмістський*, *кучмістка*, *кучмівець*, *кучмівський*, *Кучмак*, *кучмізм*, *кучманіти*, *кучмівицина*, *кучман*, *кучмувати*, *кучміада*. Вони послуговували основою для творення низки похідних за допомогою префіксів і префіксоїдів *нео-*, *про-*, *до-*, *після-*, *анти-*, *без-*, *пост-*, *квазі* (*неокучміст*, *неокучмізм*, *неокучмівський*, *квазікучмізм*, *прокучмівський*, *докучмівський*, *післякучмівський*, *антикучмівський*, *безкучмівський*, *посткучміст*, *антикучмовець*). Кілька одиниць утворено префіксально-суфіксальним (*окучманілий*, *по-кучмівськи*), безафіксним (*кучмократ* ← *кучмократія*) способами. Та найяскравіше засвідчено мовну гру в контамінаційному способі творення відоміх дериватів: *Кучмостар* (*Кучма*+*[Київ]стар*), *кучмономіка* (*Кучма*+*[еко]номіка*), *кучмонавт* (*Кучма*+*[космо]навт*), *Кучмело*

(*Кучма*+*[чуч]ело* (*опудало*), *кучманойд* (*Кучма*+*[гуман]ойд*), *кучмократія* (*Кучма*+*[демо]кратія*), *кучмозой* (*Кучма*+*[мезо]зой*), *КуЧмо* (*Ку*+*[чма]*+*чмо*), *кучманія* (*Куч*+*[ма]*+*манія*), основної словоскладання (*кучмобаківець*, *кучмоненависник*, *кучмозлодій*, *Кучмагет*, *Кучмагейт*, *кучмовоз*, *Кучмоляндія*, *Кучморетформа*, *кучмобрухт*, *Кучма-лайт*, *кучмоянучари*, *кучмолиз*).

Меншою мірою зафіксовано у вибірці деривати від прізвища *Ющенко*: суфіксальні (*ющенківець*, *ющенкізм*, *ющенкофіл*, *ющенкізація*, *ющенківщина*, *ющенківський*) та префіксальні (*проющенківець*, *антиющенківець*, *доющенківський*, *постющенківський*, *постющенкізм*, *деющенкізація*, *антиющенківський*) моделі, окремі лексеми утворено префіксально-суфіксальним способом (*по-ющенківськи*), шляхом основної словоскладання (*ющенколикій*, *ющенколюб*, *ющенкоманія*, *ющенкосос*).

Деривати від прізвища *Янукович* утворено як від повної основи *янукович*, так і від її усічення *януков*-*янук*- суфіксальним (*януковичівець*, *януковський*, *януковатість*, *януковичівський*, *януковище*, *януковізм*, *януковичіана*, *янучкіст*, *янукізм*), префіксальним (*постянуковичівський*, *позаянуковичівський*, *проянуковичівський*, *антиянуковицький*, *неоянукіст*) способами, а також поодинокими є випадки основної словоскладання (*януколикій*, *Януковичгейт*). Як і у разі з прізвищем *Кучма*, засвідчено активне використання контамінації: *януچار* (*Яну*+*[кович]*+*[ани]чар*), *янучарство* (*Яну*+*[кович]*+*[ани]чарство*), *Януцеску*/*Янушеску* (*Яну*+*[кович]*+*[Чай]шеску*), *Януковоч* (*Яну*+*[ович]*+*овоч*).

Деривати від прізвища *Порошенко* утворено від основи *порошенк*- та кореня *порош*- з превалюванням суфіксального способу: *порошенкіст*, *порошенківець*, *порошенківський*, *Порошенківськ*, *порошенківство*, *порошенкізм*, *порошенківщина*, *Порошенківка*, *порошист*. Префіксальним способом утворено лексеми *антипорошенко*, *антипорошенківський*, *пропорошенківський*; основоскладанням – *порошенколиз*, *порохобот*. Контамінаційний спосіб засвідчують деривати *Порошенкіо* (*Порошенк* [o] + [Пінок]кіо), *Порошокін* (*Поро*+*[шенко]* + *Шокін*).

Спільними для відоміх дериватів прізвищ усіх президентів є такі афікси: *-іст*, *-ськ*, *-ець*, *-ізм*, *-щин*, *про-*, *анти-*. Найпродуктивнішим способом творення дериватів від прізвищ президентів України є суфіксальний (59 дериватів), прізвища *Кучма*, *Янукович* і *Порошенко* отримали деривати, утворені шляхом контамінації.

Словотвірні моделі відоміх дериватів, утворених від прізвищ президентів США. Деривати від прізвища *Clinton* утворені від основи суфіксальним (*Clintonism*, *Clintonian*, *Clintonite*, *Clintonist*, *Clintonista*, *Clintonesque*, *Clintonization*, *clintonize*) та префіксальним (*anti-Clintonism*, *anti-Clintonista*, *de-Clintonize*, *de-Clintonization*, *non-Clintonite*, *non-Clintonian*, *arch-Clintonite*, *neo-Clintonian*, *ex-Clintonite*) способами, а також за моделлю *anti-/ non-/ pro-/ post-/ pre-+surname* (*non-Cliton*, *anti-Clinton*, *pro-Clinton*, *post-Clinton*, *pre-Clinton*), безафіксним способом (*Clinto(n)crat* ← *Clintocracy*, *anti-Clintocrat*). За допомогою способу словоскладання утворено 13 дериватів: *Clintonganj*, *Clinton-like*, *Clinton-era*, *Clinton-style*, *Clinton-brand*, *Clinton-hater*, *Clintonland*, *Americlintonic*.

Прізвище *Bush* має деривати, утворені суфіксальним (*Bushism*, *Bushinism*, *Bushman*, *Bushite*, *Bushie*, *Bushy*, *Bushesque*, *Bushificate*, *Bushify*, *Bushist*), префіксальним (*anti-Bush*, *ex-Bush*,

post-Bush), *anti-Bushism*, *de-Bushinize*, *anti-Obamacare*) способами, словоскладанням (*Bush-era*, *Bush-style*), а також шляхом контамінації (*Bushocracy* (Bush+[o]+demo[cracy]), *Bushevik* (Bush+[bolsh]evik), *Bushonomics* (Bush+econ[omics])).

Відоміні деривати від прізвища *Obama* утворено суфіксальним (*Obamaism*, *Obatian*, *Obama-esque*), префіксальним (*anti-Obama*, *post-Obama*, *ex-Obama*, *anti-Obamaesque*, *de-Obaminize*) способами, словоскладанням (*Obamaesque*, *Obama-era*), окремі приклади контамінації за тими ж моделями, що й деривати від прізвища *Bush* (*Obamanomics*, *Obamocracy*).

Від прізвища *Trump* деривати утворено суфіксальним (*Trumpism*, *Trumpian*, *Trumpify*, *Trumpier*, *Trumper*, *Trumpesque*), префіксальним (*anti-Trump*) способами, словоскладанням (*Trumplike*, *Trumpmania*, *Trump-style*, *Trumpertantrum*, *Trumpkin*), контамінацію засвідчує лексема *Trumponomics*.

Спільними для відоміних дериватів прізвищ всіх президентів є такі афікси: *-ism*, *-ian*, *-esque*, *-nomics*, *-era*, *anti-*. Найпродуктивнішими способами творення дериватів від прізвищ президентів США є словоскладання (28 дериватів) і суфіксальний (27 дериватів). Майже всі прізвища мають відоміні деривати, що засвідчують контамінацію.

III. Емоційно-оцінні конотації відоміних дериватів, утворених від прізвищ президентів України й США. На цьому етапі всі відоміні деривати проаналізовано з погляду наявності оцінної конотації як маркера лінгвокреативності.

В українськомовному сегменті вибірки виявлено від прізвища *Кравчук* 7 дериватів із нейтральною оцінкою та 2 з негативною. Більшість дериватів (33), утворених від прізвища *Кучма*, мають негативну конотацію і 27 – нейтральну. Від прізвища *Ющенко* виявлено 7 дериватів із негативною оцінкою і 13 – із нейтральною. Від прізвища *Янукович* виявлено 14 дериватів із негативною оцінкою і 15 – із нейтральною. Від прізвища *Порошенко* виявлено 8 дериватів із нейтральною оцінкою і 9 – із негативною. Таким чином, більшість дериватів, утворених від прізвищ президентів України, є нейтральними, дериватів із позитивною оцінкою не виявлено.

В англomовному сегменті вибірки від прізвища *Clinton* виявлено 27 дериватів із нейтральною оцінкою та 11 – із негативною. Більшість дериватів (17), утворених від прізвища *Bush*, виявилися нейтральними і 3 – негативними. Від прізвища *Obama* виявлено 3 деривати з негативною оцінкою і 10 – із нейтральною. Від прізвища *Trump* виявлено 3 деривати з негативною оцінкою і 11 – із нейтральною. Таким чином, більшість дериватів, утворених від прізвищ президентів США, є нейтральними, як і в ситуації з дериватами від прізвищ українських президентів, позитивно конотованих не засвідчено. Очевидно, це пов'язано з особливістю мови відбивати негативні явища суспільного й людського буття.

Деривати з нейтральною оцінкою найчастіше трапляються в офіційних електронних ЗМІ, а негативні – у коментарях та на форумах. Цікавим є факт, що деривати від прізвища *Янукович* частіше трапляються у коментарях та на форумах і майже половина з них мають негативну оцінку.

Висновки. Зіставний аналіз відоміних дериватів, утворених від прізвищ президентів України й США, з погляду частотності, способів словотворення та емоційно-оцінних конотацій виявив таке:

1) найчастіше відоміні деривати трапляються у статтях та блогах (70% в українськомовному інтернет-дискурсі та 79% – в англomовному), однак винятком є деривати від прізвища *Янукович*, 55% яких трапляються у коментарях та на форумах. Найбільшу дериваційну продуктивність серед прізвищ президентів України має *Кучма* (60 дериватів), а серед прізвищ президентів США – *Clinton* (38 дериватів).

2) найпродуктивнішими способами творення відоміних дериватів в українськомовному сегменті є суфіксальний (59 дериватів), префіксальний, осново- та словоскладання. А найпродуктивнішими способами творення дериватів від прізвищ президентів США є спосіб словоскладання (28 дериватів) і суфіксальний спосіб, що відповідає продуктивним способам творення в українській та англійській мовах.

Найбільш продуктивним із погляду вияву мовної гри та лінгвокреативного потенціалу онімів є контамінація та спосіб осново- й словоскладання;

3) емоційно-оцінні конотації дериватів є переважно нейтральними. Кількісні показники негативної конотації відоміних дериватів корелюють із кількісними показниками використання контамінації як способу словотворення.

Зважаючи на кількісні характеристики відоміних дериватів та словотвірні можливості прізвищ *Кучма* та *Clinton*, лінгвокреативний потенціал цих прізвищ є найбільшим. Цікаво, що ці президенти керували державами майже одночасно (*Кучма* – 1994–2005, *Clinton* – 1993–2001) й обох переобрано на другий термін.

Збирання й опрацювання матеріалу статті здійснено до президентських перегонів–2019, тому відоміні деривати від прізвища *Зеленського* не бралися до уваги, проте, як показує тестова вибірка, воно є доволі продуктивним: *ЗЕгенерат/Зегенерат*, *ЗЕлемойський*, *преЗедент*, *Зе!реванш*, *ЗЕ вілла* (про маєток В. Зеленського в Італії), *блаЗЕнь*, утворені за моделлю «Зе!президент, Зе!команда», придуманою в передвибірчій кампанії політтехнологами В. Зеленського.

Література:

1. Витгенштейн Л. Філософские исследования. Языки как образ мира. Москва: АСТ; Санкт-Петербург: Terra Fantastica, 2003. С. 220–546.
2. Санников В.З. Русский язык в зеркале языковой игры. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1999. 544 с.
3. Навальна М. Відоміні експресиви в мові сучасної української періодики. *Культура слова*. 2015. № 82. С. 108–113.
4. Стишов О. Новотвори на основі власних назв у мові засобів масової інформації. *Наук. записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 51–55.
5. Кондратенко Н.В. Відоміні номінації в українському політичному дискурсі як спосіб формування нової міфології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 40. С. 123–127.
6. Жаботинская С.А. Язык как оружие в войне мировоззрений. Украина декабрь 2013 – декабрь 2014. *Майдан – Антимайдан: словарь-тезаурус лексических инноваций*. URL: <https://www.academia.edu/22690964>
7. Клименко О.Л. Антропонимы как основа для деривации в сучасній англійській мові. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2014. Вип. 1. С. 209–218.

Таран О. С. Фамилии президентов в аспекте языковой игры (на материале украинско- и англоязычного интернет-дискурса)

Аннотация. Статья посвящена сопоставительному анализу лингвокреативного потенциала словообразовательных производных от фамилий президентов Украины и США в период 1993–2018 годов правления. В ней приведены количественные характеристики дериватов, описаны словообразовательные способы и определен их эмоционально-оценочный потенциал. Феномен языковой игры связан с лингвокреативностью носителей языка, что сегодня широко себя проявляет именно в интернет-дискурсе, который послужил источником исследования.

Ключевые слова: языковая игра, дериват, интернет-дискурс, фамилии президентов, лингвокреативный потенциал.

Taran O. The presidents' surnames in the aspect of language play (based on the Ukrainian and American Internet discourse)

Summary. The article is devoted to the comparative analysis of the language and creative potential of derivatives of surnames. It focused on the surnames of presidents of Ukraine and the United States during the period of 1993–2018. The author investigates quantitative characteristics of derivatives, their word-building and their emotional and estimation potential. The phenomenon of language play is associated with the language and creative potential of the native speakers, which today manifests itself most widely in the Internet discourse, which served as a source of research.

Key words: language play, derivative, Internet discourse, presidents' surnames, language and creative potential.